

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Василиць Наталії Михайлівни

на тему: «Соціально-психологічні чинники довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи

Актуальність теми дисертаційного дослідження полягає у тому, що в умовах соціально-економічних трансформацій в Україні зростає потреба у поліпшенні роботи правоохоронної системи як одного з важливих інститутів державної влади. Це пов'язано з необхідністю встановлення принципово нових відносин між органами внутрішніх справ та громадськістю на основі демократизації та партнерства, що сприятиме підвищенню ефективності виконання працівниками органів внутрішніх справ своїх обов'язків із охорони громадського порядку, з однієї сторони, та відчуттю захищеності у громадян, з іншої. Однією із фундаментальних основ партнерства є довіра, яка виступає важливим механізмом дієвості демократії. Сучасна концепція розвитку правоохоронних органів передбачає формування партнерських, довірливих відносин між поліцією та громадянами, налагодження комунікації між ними. Від того, наскільки громадяни будуть довіряти працівникам органів внутрішніх справ, від рівня взаємодії громадян з органами правопорядку буде залежати успішне функціонування самого інституту поліції як органа правового захисту громадян та правопорядку. Саме тому виникає потреба у науковому осмисленні проблеми довіри до влади та правоохоронних органів. Хоча питання довіри до влади та безпосередньо до правоохоронних органів розглянуто у багатьох наукових працях, проте, реформи органів внутрішніх справ, які здійснюються в нашій країні, вимагають переосмислення багатьох наукових положень цієї проблеми. Це, перш за все, стосується питань чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ. Отже, соціальна значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовлюють актуальність теми

дисертаційного дослідження *«Соціально-психологічні чинники довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ України»*.

Основний зміст дисертації розкрито в трьох розділах, в яких логічно викладено матеріал дослідження у відповідності до поставлених задач. Чітке визначення предмету, об'єкту, гіпотези та завдань дослідження дозволило реалізувати мету дисертаційної роботи, яка полягає у визначенні особливостей соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ.

Теоретична частина дисертації свідчить про ґрунтовність наукового пошуку дисертантки, якою опрацьовано велику кількість літературних джерел вітчизняних та зарубіжних авторів, що дало можливість створити теоретичну концепцію дослідження соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ, яка включає визначення категоріального апарату дослідження, визначення соціально-психологічної сутності феномену довіри, обґрунтування особливостей виявлення довіри в різних соціальних сферах; розкриття соціально-психологічних функцій довіри; аналіз основних чинників довіри, зокрема, й у сфері правоохоронних органів. Значну увагу приділено також аналізу особливих характеристик довіри населення працівникам органів внутрішніх справ (с. 35 - 48).

У розробці теоретичної концепції плідним виявився методологічний підхід, спираючись на який авторка обґрунтувала основні принципи свого дослідження. Зокрема, у визначенні основних теоретичних положень вона спирається на теорію відношення особистості В. М'ясищева. З позиції цієї теорії авторка визначає довіру як соціально-психологічний феномен, який створюється у інтеріндивідному просторі як спільне психологічне суб'єкт-суб'єктне відношення між людьми. Довіра як відношення характеризується авторкою, по-перше, як емоційно-ціннісне відношення до іншого, яке авансується як відчуття безпеки; по-друге, як відношення, в якому відбувається взаємне оцінювання партнерів взаємодії на основі взаємної конгруентності; по-

третє, як відношення суб'єкт-суб'єктне, що виявляється у вибірковості та парціальності та зумовлює певний баланс довіри-недовіри.

Виходячи з того, що довіра – це відношення, авторкою було виділено, спираючись на традиції вітчизняної психології, такі її структурні компоненти, як когнітивний, афективний і конативний, конфігурація яких розглядається як джерело розвитку довіри. На основі виділення структурних складових відносин довіри побудовано теоретичну структурно-функціональну модель соціально-психологічних чинників довіри, в якій кожен з компонентів виконує функцію чинника довіри.

Процедуру емпіричного дослідження викладено у **другому розділі** дисертації. В ньому описано основні складові програми емпіричного дослідження, зокрема, викладено основні напрями і методичну процедуру емпіричного дослідження, здійснено опис етапів, які передбачають реалізацію основних завдань; обґрунтовано вибір методичного інструментарію; проведено адаптацію основних методик емпіричного дослідження; підібрано адекватні методи математичної обробки даних та проаналізовано вибір групи досліджуваних. Позитивної оцінки заслуговує розробка та апробація авторської методики «Довіра до ОВС».

Слід зазначити, що авторка використала доволі широкий спектр ефективних психологічних і соціально-психологічних дослідницьких інструментів, які є адекватними меті і завданням дисертаційного дослідження, що забезпечило отримання вірогідних даних і дало можливість авторці зробити вагомі висновки щодо особливостей соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ в сучасних умовах українського суспільства.

У **третьому розділі** викладено результати емпіричного дослідження. Зокрема, проаналізовано рівні довіри громадян до працівників ОВС; визначено динаміку довіри громадян в умовах зміни політичної ситуації; розглянуто чинники громадської довіри, описано когнітивний компонент довіри через аналіз змісту соціально-психологічних уявлень громадян про працівників ОВС;

описано афективний компонент довіри через аналіз ставлень громадян до виконання працівниками ОВС своїх професійних обов'язків; здійснено аналіз конативного компоненту довіри через аналіз системи цінностей громадян, що впливає на рівень довіри громадян до працівників ОВС; проаналізовано соціально-демографічні та організаційно-професійні характеристики громадян, які впливають на виявлення їх довіри до працівників ОВС; визначено основні типи відносин довіри громадян до працівників ОВС.

Аналізуючи загальний рівень довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ, авторка характеризує його як недостатньо визначений, що доводиться нею через розглядання радіусу довіри громадян до різних соціальних кіл.

Цікавим є також висновок авторки щодо того, що для українського суспільства характерна відносно низька узагальнена довіра іншим і прагнення обмежувати прояви довіри вузьким «родинно-дружнім колом», з чим не можна не погодитись. Вагомим як за своєю актуальністю, так і за суттю є аналіз динаміки довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ, що здійснено у чотири етапи відповідно зі змінами політичної ситуації в Україні.

Обрахунок показників, визначення достовірних відмінностей серед груп респондентів, кореляційний аналіз основних змінних дозволив дисертантці кристалізувати змістову наповненість структурних компонентів відносин довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ як чинників цих відносин.

Аналіз змістових характеристик когнітивного, афективного та конативного компонентів відносин довіри, які представлено в дисертації як самостійні чинники довіри а також в їх конфігурації, переконливо доводить їх вплив на особливості довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ. Застосування мультипараметричного типологічного рішення щодо відносин довіри громадян працівникам органів внутрішніх справ дозволило авторці виявити три типи відносин довіри: «негативно-спрямований тип» (56,4%), який уособлює негативне ставлення громадян до працівників органів внутрішніх

справ; «експектаційний тип» (23%), який формується на основі очікувань позитивних особистісних та професійних якостей; «ціннісно-орієнтований тип» (22,1%), який формується на основі індивідуальних пріоритетів громадян в сфері життєвих цінностей.

Аналіз тексту дисертаційної роботи дозволяє виділити такі найбільш суттєві наукові результати:

- вперше розроблено концепцію та побудовано структурно-функціональну модель соціально-психологічних чинників довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ України;
- визначено динаміку довіри громадян до працівників ОВС в умовах політичної ситуації;
- з'ясовано зміст та конфігурацію структурних компонентів довіри як чинників відносин довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ;
- встановлено зв'язок соціально-демографічних та організаційно-професійних характеристик громадян з довірою до правоохоронних органів;
- визначено психологічні типи довіри громадян до працівників ОВС;
- розроблено систему соціально-психологічного забезпечення відносин довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ.

Дисертаційне дослідження Н. М. Василець має також практичне значення, яке полягає в тому, що положення дисертаційного дослідження можуть знайти застосування в практичній роботі психологів в рамках психологічного супроводу працівників ОВС з метою розвитку у них соціально-психологічних якостей, які сприяють формуванню довірливого ставлення до них громадян. Систематизований комплекс психодіагностичних методик, який включає також авторську методику, а також розроблені на основі отриманих даних дисертаційного дослідження методичні рекомендації можуть бути використані для визначення психологічної готовності до професійної діяльності в правоохоронній системі при профвідборі кандидатів на вакантні посади в правоохоронні органи.

Послідовність, логічність та глибина викладання матеріалу дисертації свідчать про достатні, глибокі знання автора в галузі соціальної психології та відповідне володіння науковим аналізом. Ілюстрований матеріал достатньою мірою висвітлює дані та взаємозв'язок досліджуваних показників.

Апробація результатів роботи проведена на достатньому рівні – міжнародних, всеукраїнських наукових та науково-практичних зібраннях. За темою дисертації опубліковано 28 наукових праць, з них 10 статей у фахових виданнях, 1 стаття в наукометричному виданні, що внесено до бази РІНЦ, 18 – у матеріалах конференцій. Результати дослідження впроваджено у процес фахової підготовки студентів та слухачів дистанційної форми навчання факультету психології Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження № 20 від 19.05.2014р.), навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт впровадження від 14.05.2014р.).

Автореферат в повній мірі відповідає тексту дисертації, а головні положення та наукові обґрунтування приведені дослівно.

Широке охоплення заявленої проблематики дисертаційного дослідження водночас зумовило й певні його дискусійні положення, на яких необхідно зупинитися. Основні зауваження та побажання щодо опонованої роботи полягають у наступному.

1. У теоретичному розділі дисертації авторка описала досить багато підходів до аналізу сутності феномену довіри та його функцій (с 15 – 35). Було б слушним сформулювати більш конкретно власне авторське бачення тих засад, на які вона спирається у розумінні довіри та визначенні основних категорій її дослідження.

2. В дисертації зроблено цікавий теоретичний аналіз особливостей довіри громадян до органів внутрішніх справ порівняно з довірою до інших об'єктів довіри (с.37 – 41). Було б доцільним, на нашу думку, підсилити своєрідність довіри громадян до працівників ОВС, спроектувавши її на діяльність груп нової поліції.

3. У другому розділі доцільно було б детальніше представити власний авторський доробок у створенні комплексу психодіагностичних методик.

4. У третьому розділі здійснено аналіз кола довіри громадян за радіусом відносин до різних сфер суспільної дійсності. В результаті узагальнення отриманих даних дисертантка визначила три кола: коло довіри, коло недовіри та коло невизначеної довіри. Відносини довіри громадян до працівників ОВС віднесено дисертанткою до кола невизначеної довіри. Цей інноваційний висновок заслуговує на схвалення, проте його варто було подати в більш широкому варіанті.

5. У дисертації представлено багатий емпіричний матеріал, який є оригінальним та об'ємним. В той же час, інтерпретація отриманих даних не завжди має достатньо узагальнюючий характер. Зокрема, припущення авторки про те, що соціально-демографічні та професійно-організаційні особливості громадян є важливим чинником довіри до працівників органів внутрішніх справ, потребує підтвердження більш широким емпіричним аналізом з урахуванням складу вибірки, значну частину якої складає студентська молодь.

6. В дисертаційній роботі у додатках представлено цікаву програму соціально-психологічного забезпечення відносин довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ, яка спрямована на формування комунікативних властивостей працівників ОВС з урахуванням особливостей когнітивного, афективного та конативного компонентів відносин довіри. Було б доцільним у вступній частині програми більшу увагу приділити вимогам, які ставляться до нової поліції сучасним громадянським суспільством.

Зазначені зауваження не знижують якості представленої роботи, яка за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним та практичним значенням є прикладом успішного поєднання теоретичної і експериментальної науково-дослідної роботи. Відповідно до її результатів можна стверджувати, що висунуту гіпотезу підтверджено, мету досягнуто, завдання дослідження виконано.

Загалом, дисертаційне дослідження Василиць Наталії Михайлівни «Соціально-психологічні чинники довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ України» є самостійним, завершеним та відповідає паспорту спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи. Тема дисертації є актуальною і перспективною в плані продовження наукових досліджень. За характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного та кількісного аналізу, рівнем новизни, теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості висновків, дисертаційна робота Василиць Наталії Михайлівни на тему: «Соціально-психологічні чинники довіри громадян до працівників органів внутрішніх справ України» відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її авторка Василиць Наталія Михайлівна заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05. – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету соціальної роботи
Чернігівського національного
технологічного університету

Т. І. Сила

Підпис Сили Т. І. засвідчую:

Перший проректор

О. О. Новомлинець